

**UTI POSSIDETIS I CRTA SREDINE
U KOPNENIM I MORSKIM RAZGRANIČENJIMA**

- presuda Međunarodnoga suda u Haagu Kamerun/Nigerija iz 2002. -

Prof.dr.sc.VLADIMIR-ĐURO DEGAN
znanstveni savjetnik
Jadranski zavod Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti
Frane Petrića 4, 10000 Zagreb

UDK 341.222
341.225.5
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 19.05.2003.
Prihvaćeno za tisak: 18.07.2003.

Utī possidetis je načelo opće naravi koje se primjenjuje na delimitaciju (razgraničenje) između država ukoliko one nakon stjecanja neovisnosti nisu uspjele sklopiti nove ugovore o svojim granicama. Neke su države nastojale otkloniti primjenu toga načela usljed novih događaja, ili temeljem njihovih jednostranih akata, pozivajući se na efektivnost vlasti koju su u nekom prostoru vršile.

Kao kriterij razgraničenja nekih morskih prostora neki ugovorni propisi spominju crtu sredine uz posebne okolnosti. Ali članci 74. i 83. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine u stvari ne sadrže nikakav kriterij razgraničenja gospodarskoga i epikontinentskog pojasa.

U ovoj se rasprava analizira kako je spomenuta pitanja razriješio Međunarodni sud u svojoj presudi iz 2002. godine, i to u svjetlosti prijašnje međunarodne sudske i arbitražne prakse.

Ključne riječi: *effectivités i pravni naslov, kriteriji razgraničenja morskih prostora, ratifikacija ugovora, razgraničenje prostora na kopnu, jezerima i moru, utī possidetis.*

I.

Ovaj je pisac postao kroničar i kritičar međunarodne sudske i arbitražne prakse o morskim razgraničenjima od početka njegovih djelatnosti u Jadranskom zavodu u 1985. godini. Rezultate tih istraživanja objavljivao je na stranicama ovoga časopisa.¹

¹ Cf., "Kriteriji razgraničenja morskih prostranstava između država", *Uporedno pomorsko pravo i pomorska ku poprodaja 1984*, br.100, str.43-84; "Razgraničenja morskih prostora u međunarodnoj sudskoj i arbitražnoj

Posljednja presuda Međunarodnoga suda u Haagu o kopnenoj i morskoj granici između Kameruna i Nigerije (uz intervenciju Ekvatorijalne Gvineje), izrečena 10. listopada 2002. godine, koncidirala je s objavljivanjem piščeve knjige: *Međunarodno pravo mora u miru i u oružanim sukobima*, Rijeka 2002.² Stoga prikaz te presude nije u njoj mogao biti obuhvaćen i ova je rasprava u neku ruku produžetak najopširnijega dijela te knjige koji se odnosi na morska razgraničenja.

Ali prije toga valja izložiti nekoliko opservacija. Iz raspoloživih podataka o pregovorima Republike Hrvatske sa susjednim obalnim državama o morskim razgraničenjima proizlazi da se ni jedna delegacija nije pozivala na pravila i praksu iz te oblasti iz međunarodnih arbitražnih i sudskih pravorijeka.³ Izgleda da su se delegacije najviše zaokupljale pitanjem hoće li npr. parafirani nacrt ugovora između Hrvatske i Slovenije o zajedničkoj državnoj granici iz srpnja 2001. predstavljati loš presedan za hrvatsko razgraničenje morskih prostora s Crnom Gorom. Brojni hrvatski političari u posljednje vrijeme uporno zagovaraju međunarodnu arbitražu ili sudsko rješavanje spora o morskim granicama sa Slovenijom, ali čini se da nisu ni svjesni toga da su u tome odlučivanju daleko važniji presedani iz prijašnjih presuda u sporovima između udaljenih država. Napose u Hrvatskoj mnogo je manje želje za ozbiljnim izučavanjem te prakse, pa i onoga što je o njoj već objavljeno, nego što bi to trebalo biti.

Utisak je ovoga pisca, koji možda vara, da neki hrvatski političari misle da, poput Europskoga prava, postoji i neko europsko pravo morskih razgraničenja. Za sadržaj toga "prava" navodno ne bi bile od presudne važnosti presude u sporovima između udaljenih arapskih i afričkih država, pa ni onih u prostoru sjevernoga Atlantika.

Takav način razmišljanja, ukoliko je prisutan, u cijelosti je pogrešan. Svaki sudski i arbitražni zbor vodi itekako računa pri svome odlučivanju o presedanima iz svih prije izrečenih presuda. On se na njih izravno poziva, a ukoliko odluči da djelimice ili u cijelosti odstupi od prijašnje prakse, potrudit će se da u svojoj novoj presudi izloži opširne i uvjerljive pravne razloge zbog kojih je to učinio.

Sastav sudačkoga zbora Međunarodnoga suda u Haagu odražava glavne oblike civilizacije i najvažnije pravne sustave svijeta. A i arbitražne presude o kopnenim i morskim razgraničenjima izriču arbitri imenovani od stranaka koji su opet najčešće

praksi", *Uporedno pomorsko pravo - Comparative Maritime Law 1994*, br.141-144, str.33-76. Vidi također raspravu "O granicama na prostorima mora, morskog dna i podzemlja", *UPP 1991*, br.3-4, str.175-214. U tim raspravama nisu bili obuhvaćeni pravorijeci iz najnovijega razdoblja, od 1998. godine do danas.

² Uz ostalo, u toj knjizi dat je prikaz dviju arbitražnih presuda između Eritreje i Jemena od 9. listopada 1998. i od 17. prosinca 1999, kao i prikaz presude Međunarodnoga suda o morskom razgraničenju i teritorijalnim pitanjima između Bahreina i Katara od 18. ožujka 2001. Vidi napose str. 391-410.

³ Vidi napose dragocjeni prikaz tih pregovora sa Slovenijom, Vladimir IBLER: *Međunarodno pravo mora i Hrvatska*, Zagreb 2001, str.136-184.

sadašnji ili prijašnji suci Međunarodnoga suda, te uz njih poneki drugi najugledniji pravni stručnjaci.⁴

II.

Najnovija presuda koju je Međunarodni sud izrekao 10. listopada 2002. godine u neku je ruku zanimljivija od većine prije izrečenih iz te oblasti. Njome je između Kameruna i Nigerije utvrđena granica na jezeru Čad u unutrašnjosti Afrike, potom kopnena granica od toga jezera sve do poluotoka Bakassi u Gvinejskom zaljevu, te napokon utvrđena je granica njihovih morskih prostora. Pri tome se moralo voditi računa o položaju otoka Bioko u tome zaljevu koji pripada Ekvatorijalnoj Gvineji, kao i o položaju otočne države Sao Tome y Principe.

Uz parnicu *Jan Mayen* iz 1993. godine, ova je rijetka parnica koju strane nisu pred Međunarodni sud iznijele zajedničkim kompromisom (pristatnom pogodbom). Pokrenuta je tužbom Kameruna protiv Nigerije temeljem članka 36. stavak 2. Statuta Suda. Prvotna tužba od 29. ožujka 1994. odnosila se samo na pitanje suverenosti nad poluotokom Bakassi i u njoj je još bio postavljen zahtjev za utvrđivanjem morske granice. Nešto kasnije, 6. lipnja iste godine Kamerun je podnio Sudu dopunsku tužbu o pitanju suverenosti nad dijelom teritorija u oblasti jezera Čad i uz to zatražio je da Sud utvrdi čitavu kopnenu granicu između dviju država od toga jezera do mora.

Presudom od 11. lipnja 1998. Sud je odbacio sedam prethodnih prigovora Nigerije. Sadržaj njezina osmoga prigovora bio je da pitanje morskoga razgraničenja dviju država nužno zadire u prava i interese trećih država. U toj je presudi zaključeno da taj osmi prigovor nije isključivo prethodne naravi i ostavio ga je za odlučivanje u presudi o meritumu spora. Stoga se Sud većinom glasova proglasio nadležnim u toj parnici. Odlukom od 30. lipnja 1999. Sud je proglasio dopustivom protutužbu Nigerije protiv Kameruna u istoj parnici.

Ekvatorijalna Gvineja podnijela je Sudu 30. lipnja 1999. godine zahtjev za intervenciju u tome sporu temeljem članka 62. njegova Statuta. Predmet njezina zahtjeva bio je zaštita njezinih pravnih interesa u Gvinejskom zaljevu i mogućnost izvještavanja Suda o njezinim pravima i pravnim interesima koji bi mogli biti povrijeđeni odlukom Suda u svjetlosti zahtjeva koje su mu postavile parnične strane.

⁴ Može se samo nagađati o razlozima zbog kojih države svoje sporove te vrste povjeravaju inače poslom pretrpanom Međunarodnom sudu, ili sastavljaju arbitražna tijela iz njegovih redova. Koliko nam je poznato, Međunarodnom tribunalu za pravo mora u Hamburgu do sada nije povjeren na odlučivanje ni jedan spor te vrste. Uzrok vjerojatno leži u kriterijima pri izboru članova Međunarodnoga suda i toga Tribunala, u čiju stručnost i integritet države ne maju jednako povjerenje.

Ali je ona u tome zahtjevu navela da sama ne želi postati parničnom stranom. Svojom Odlukom od 21. listopada 1999. Sud je u tim okvirima odobrio taj zahtjev.⁵

I zaista, Sud je u toj svojoj presudi odbio da utvrdi morsku granicu između Nigerije i Kameruna koja bi fiksirala tromeđu tih zemalja na moru s Ekvatorijalnom Gvinejom. Prostor razgraničenja kako ga je Sud odredio nije obuhvaćao more između kamerunske obale i otoka Bioko. Sud je na isti način zaštitio interese Sao Tome y Principe, iako se ta država nije odlučila na intervenciju u tome postupku. Time je Sud u toj presudi ujedno odbacio sadržaj osmoga prethodnog prigovora Nigerije (vidi pojedinosti, par.237-238).

*

Ta presuda ukratko opisuje geografski kontekst te parnice. Države Kamerun i Nigerija smještene su na zapadnoj obali Afrike. Njihova se kopnena granica proteže od jezera Čad na sjeveru do poluotoka Bakassi na jugu.

Na jezeru Čad graniče četiri države: Kamerun, Čad, Niger i Nigerija. Usljed desertifikacije kopna u Sahari to se jezero polako isušuje i postupno se pretvara u močvaru s bogatom vegetacijom uz obalu. U doba kvartara zapremalo je više od 300 tisuća kvadratnih kilometara. Danas ima oko 26 tisuća, a u sušnim razdobljima samo oko 10 tisuća kvadratnih kilometara. Dubina mu ne prelazi 7 metara.

Sporni poluotok Bakassi u Gvinejskom zaljevu omeđen je rijekama Akwayafe na zapadu i Rio del Rey na istoku. Ta je oblast bogata padavinama, ribom i vegetacijom. Na obali koja pripada Nigeriji i Kamerunu, Gvinejski zaljev ima konkavan (ispupčen) oblik. Ali, kako je navedeno, nasuprot njihovim obalama nalaze se obale drugih država, a napose otok Bioko koji pripada Ekvatorijalnoj Gvineji.

*

Neki zaključci iz te presude mogu biti od značaja kao presedani pri budućim razgraničenjima između država na kopnu, na moru i na jezerima. Neke je od njih korisno znati pri pregovorima o razgraničenjima Hrvatske sa susjednim državama.

Tu valja napose spomenuti razlikovanje između “delimitacije” (razgraničenja) i “demarkacije”. Pozivajući se na svoju presudu iz 1994. godine o *Teritorijalnom sporu* Libija/Čad, Sud je ta dva pojma ovdje još jasnije razlučio:

⁵ Vidi pojedinosti u našoj raspravi - “Intervencija trećih država u sporovima iz prava mora”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 1985, br.2-3, str.251-266. U njoj je obuhvaćena praksa intervencije samo do 1984. godine. Neke druge primjere intervencije koji se nisu odnosili na sporove o morskim razgraničenjima obradili smo u raspravi - “Intervencija u postupku pred Međunarodnim sudom”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci* 1984, str.17-36. Međutim tek u parnicama koje su slijedile Sud je dopuštao intervenciju trećih država pod njihovim uvjetom da ih izrečena presuda pravno ne obvezuje.

“...delimitacija neke granice sastoji se u njezinoj “*definiciji*”, dok se demarkacija granice, koja pretpostavlja njezinu prethodnu delimitaciju, sastoji u njezinu obilježavanje na terenu. U ovome su sporu strane priznale postojanje i valjanost instrumenata svrha kojih je delimitacija između njihovih odnosnih područja; uz to, obje su strane u mnogo navrata insistirale na tome da one od Suda ne traže da izvrši demarkaciju, jer će u kasnijem stadiju one nju same obaviti. Zadaća se Suda, dakle, ne sastoji u tome da obavi delimitaciju granica *de novo*, niti njezinu demarkaciju.” (par.84).

Suprotno nekim zahtjevima Kameruna, ovaj spor o nekim točkama kopnenih granica po mišljenju Suda “u stvari nije ništa drugo nego spor o tumačenju i primjeni nekih odredaba instrumenata o delimitaciji te granice” (par.85).

Iz dispozitiva te presude razvidno je da je Sud najveći dio tih granica utvrdio tumačenjem i primjenom prijašnjih instrumenata o kolonijalnim razgraničenjima temeljeći se na načelu *uti possidetis*. Kad god odredbe tih instrumenata nisu bile jasne ili precizne morao je uzimati u obzir geografske uvjete na terenu. Na kopnu su te granice, utvrđene presudom, najvećim dijelom u korist Nigerije. Ali njezini zahtjevi o njihovim naknadnim promjenama usljed efektivnoga ali miroljubivog vršenja vlasti na nekom području ni u jednom slučaju nisu uspjeli.

Na ostale značajne zaključke iz te presude osvrnut ćemo se tijekom njezina prikaza.

*

U toj presudi središnje mjesto, dakle, ima načelo *uti possidetis*. Uzimajući to u obzir ovdje je veoma važno opisati nastanak teritorijalnih cjelina pod imenima Nigerija i Kamerun, koje su u 1960. godini obje stekle neovisnost.

Nigerija je najmnogoljudnija afrička zemlja s preko 115 milijuna stanovnika. Ona je danas federacija sastavljena od trideset država uz teritorij federalne prijestolnice Abuja. Pri kolonijalnim osvajanjima Afrike koncem 19. stoljeća Britanija je sklopila veliki broj ugovora s lokalnim vladarima o kolonijalnom protektoratu. Domašaj jednoga od njih bio je predmet ove presude.

Svi ti teritoriji pod britanskom vlašću u tome dijelu Afrike bili su u 1914. godini objedinjeni u cjelinu pod imenom Nigerija. Tako su se u toj zajednici našli brojni narodi različitih jezika i kultura. Na sjeveru zemlje danas prevladuju muslimani, a na jugu kršćani. Zajednički im je jezik ostao engleski.

Nigerija je stekla neovisnost u 1960. godini. Svoje granice ona nije mijenjala od 1914. godine, osim što joj je u 1961. bio pripojen sjeverni dio prijašnjeg britanskog starateljskog područja Kamerun, o čemu će dalje biti riječi. Ta mnogoljudna država teško održava cjelovitost, koheziju i socijalni mir. Između 1967. i 1970. godine od nje se privremeno otcijepila država Bijafra, pretežito naseljena pripadnicima plemena

Ibo, koja nije dobila sveopće međunarodno priznanje. Brutalno suzbijanje te secesije od nigerijskih vlasti i vojske stajalo je oko milijun ljudskih žrtava.

Za primjenu načela *uti possidetis* u njegovim različitim aspektima daleko je zanimljiviji primjer susjednoga Kameruna. Ta je cjelina u 20. stoljeću više puta mijenjala položaj i granice. Današnja država pod tim imenom broji oko 14 milijuna stanovnika.

Pri osvajanju Afrike to je područje bila zaposjela Njemačka koja ga je u 1902. proširila do jezera Čad, a lokalnim je stanovnicima tada nametnula svoj jezik. Britanske i francuske postrojbe zaposjele su to područje već u 1916. godini. Versajskim mirovnim ugovorom iz 1919. godine Njemačka se morala odreći svih svojih prekomorskih posjeda, uključujući i ovaj koga su, poput Togo, Francuska i Britanija između sebe podijelile.

Ali do Prvoga svjetskog rata Njemačka, Francuska i Britanija sklopile su više dvostranih ugovora o razgraničenju svojih kolonijalnih posjeda u tome dijelu Afrike. Presuda Međunarodnog suda iz 2002. godine pridala je učinak delimitaciji iz Njemačko-britanskog sporazuma sklopljenog u Londonu 11. ožujka 1913. o ustanovljenju granice između Nigerije i Kameruna od Yola-e do mora, te iz sporazuma potpisanoga u Obokumu 12. travnja 1913. od Yola-e do rijeke Cross.

Kako je navedeno, Versajskim mirovnim ugovorom iz 1919. teritorij bivše njemačke kolonije Kamerun bio je podijeljen između Francuske i Britanije. Potom je svaka od njih posebnim ugovorima podvrgla područje koje je stekla pod sustav B mandata Lige naroda. Tada je valjalo razgraničiti područja Britanskog i Francuskog Kameruna. To je najprije učinjeno tzv. Deklaracijom Milner-Simon s priloženom kartom "Moisel", potpisanom 10. srpnja 1919, koju je Liga naroda potom potvrdila. Mnogo detaljniji sporazum o delimitaciji bio je sklopljen Deklaracijom Thomson-Marchand potpisanom 29. prosinca 1929. i 31. siječnja 1930. Ona je potvrđena i uklopljena u izmjenu nota Henderson-Fleuriau od 9. siječnja 1931. godine. U svim gornjim slučajevima radilo se o međunarodnim ugovorima u pisanom obliku, bez obzira na njihov naziv.

Nakon Drugoga svjetskog rata britanski i francuski mandati nad Kamerunom bili su zamijenjeni ugovorima o starateljstvu u sklopu UN, koje je Opća skupština potvrdila 13. prosinca 1946. godine.

Ali je 2. kolovoza 1946. u Britaniji bio donesen *Order in Council* kojim je iz administrativnih razloga starateljsko područje britanskoga Kameruna bilo podijeljeno na sjeverni i južni dio. Tim aktom bila je utvrđena granica između tih dijelova, ali se obima područjima upravljalo iz Nigerije.

Francuski Kamerun stekao je neovisnost 1. siječnja 1960. Neovisnost je stekla 1. listopada iste godine i Nigerija. Držeći se smjernica UN britanska vlada organizirala je potom u veljači 1961. plebiscit o budućnosti britanskoga Kameruna, i to posebno u

njegovu sjevernom, i posebno u južnom dijelu. Većina stanovnika Sjevernoga Kameruna po pripadnosti muslimana, glasovala je za njegovo prisajedinjenje Nigerijskoj Federaciji. Naprotiv, većina kršćanskih stanovnika Južnoga Kameruna glasovala je za pripojenje Republici Kamerun. Te rezultate potvrdila je Opća skupština UN rezolucijom 1608 (XV) od 21. travnja 1961. Time su i Nigerija i Kamerun dobile međunarodne granice koje danas imaju. U Kamerunu su danas službeni jezici francuski i engleski.

Odredbe iz gore spomenutih ugovora odnose se na delimitaciju između Nigerije i Kameruna na jezeru Čad i na delimitaciju njihovih kopnenih granica. Naprotiv, svi pravni instrumenti koji se odnose na razgraničenje njihovih morskih prostora sklopljeni su nakon stjecanja njihove neovisnosti. Ali prije izricanja presude iz 2002. ni te morske granice nisu bile u cijelosti određene.

Deklaracijom Yaounde II. od 4. travnja 1971. državni glavari Kameruna i Nigerije sporazumjeli su se da kao morsku granicu do udaljenosti od tri milje od obale smatraju crtu od točke 1. do točke 12. na priloženoj karti Britanskoga admiralteta. Četiri godine nakon toga, 1. lipnja 1975, glavari dviju država potpisali su tzv. Maroua deklaraciju. Radilo se o sporazumu o djelimičnoj morskoj granici od točke 12. do točke D, označenoj na karti Britanskoga admiralteta. Tim sporazumima u cijelosti je razgraničeno teritorijalno more dviju država, tako da je Međunarodni sud imao razgraničiti njihove prostore pod režimom epikontinentskog i gospodarskog pojasa.

Gornjemu valja dodati da su sve četiri priobalne države⁶ ugovorom od 22. svibnja 1964. bile ustanovile Komisiju za bazen jezera Čad (LCBC ili CBLT). Ta komisija napose je bila aktivna u razdoblju između 1983. i 1991. godine glede upotreba voda toga jezera. Mogla je pomagati državama u rješavanju njihovih sporova o granicama i o sigurnosti na jezeru. Ali prema kasnijoj ocjeni Međunarodnoga suda ona nije bila ovlaštena na delimitaciju, nego samo na demarkaciju.

*

Kako ćemo dalje vidjeti, Sud je kao osnovu svoga zadatka uzeo načelo *uti possidetis* i slijedio je kolonijalne ugovore. Izuzetak od toga bio je jednostrani britanski *Order in Council* iz 1946. koji se odnosi na jedan dio kopnene granice Nigerije i Kameruna od 1961. godine. Ali s obzirom da je te godine Opća skupština UN bila potvrdila rezultate prethodnoga plebiscima u sjevernom i južnom dijelu bivšega Britanskoga Kameruna, to je i ta granica postala međunarodno priznata.

Da su se Kamerun i Nigerija bilo kada nakon stjecanja njihove neovisnosti sporazumjeli na izmjenu tih kolonijalnih granica, konačna granica bila bi ona iz naj-

⁶ Izraz "obalna država" (*coastal State, Etat côtier*) odnosi se na državu s izlazom na more. Stoga je za državu s obalom na međunarodnoj rijeci ili na međunarodnom jezeru (*riparian State, Etat riverain*), najispravnije koristiti izraz "priobalna država".

novijega ugovora na snazi. Ali kao i u gotovo svim drugim slučajevima, novi sporazum o kopnenim granicama nije bilo moguće postići.

Sada ćemo ukratko slijediti granicu utvrđenu u toj presudi. Kako je prije navedeno, Sud sa svoje strane nije htio vršiti delimitaciju *de novo*, niti se htio upuštati u posao demarkacije. Ali je u mnogim slučajevima on morao tumačiti prijašnje ugovore kada su njihove odredbe bile nejasne ili se naknadno stvorilo novo stanje. Tumačenje Suda bilo je pretežito subjektivno, a ne tekstualno. U takvim slučajevima on je nastojao utvrditi prvobitnu namjeru kolonijalnih sila iz ugovora u vrijeme kada su ih sklapale i iz geografskih karata koje su bile njihov dio.

Za predmet ove rasprave najznačajnije je utvrđivanje granica u ovoj presudi na morskoj obali i na moru. Također je zanimljivo i utvrđivanje granica na jezeru Čad i na njegovoj obali, kako bismo usporedili pitanja razgraničenja i tih vodenih prostora preko kojih prolazi međudržavna granica s onima morskih prostora. Pitanjem utvrđivanja granica na kopnu baviti ćemo se samo u mjeri u kojoj je ono važno za domašaj načela *uti possidetis*.

III.

Pitanje međunarodnoga režima graničnih jezera u znanosti međunarodnoga prava postavilo se još u 19. stoljeću. Inspirirajući se tadašnjim režimom Bodenskoga jezera (jezera Constance) na kojemu obale imaju Njemačka, Švicarska i manjim dijelom Austrija, neki su pisci zagovarali kondominij (koeimperij) svih pribrežnih država kao opće pravilo za ta jezera, uz slobodu ribolova za sve njihove građane. Ali se ta teza nije održala ni u pogledu toga jezera, jer su u 20. stoljeću pribrežne države i njega među sobom razgraničile.⁷

Kondominij nije nikada bio ustanovljen ni na drugim međunarodnim jezerima, pa ni na veoma prostranom Kaspijskom jezeru kojega zbog njegove slane vode mnogi nazivaju morem. Čak ni na njemu nije bilo došlo do nečega sličnog režimu morskoga zaljeva Fonseca na srednjeameričkoj prevlaci.⁸

⁷ Cf., Charles ROUSSEAU: *Droit international public*, tome IV: Les relations internationales, Paris 1980, pp.591, 597. Vidi i - V.Đ. DEGAN: *Međunarodno pravo*, Rijeka 2000, str.565, 598.

⁸ Tri obalne države Nikaragva, Honduras i El Salvador su "suvlasnice" voda toga historijskog zaljeva, osim pojasa širokog tri milje od obale koji je u isključivom "vlasništvu" svake od njih. To je ustanovljeno u presudi Centralno-američkog suda od 9. ožujka 1917. izrečenoj u sporu između Salvadora i Nikaragve u kojemu Honduras nije bio strana. V. njezin tekst - *American Journal of International Law* 1917, pp.674-730. Stanje iz te presude potvrdilo je Vijeće Međunarodnoga suda u presudi od 11. rujna 1992. u sporu o kopnenoj, otočnoj i morskoj granici između El Salvadora i Hondurasa u kojemu je intervenirala Nikaragva. Cf. *I.C.J. Reports* 1992, p.616, par.432, 1.

Cjelokupne prostore svih međunarodnih jezera pribrežne države razgraničuju ugovorima, najčešće u srazmjeri s duljinom obale svake od njih. Svaka od njih vrši isključivu vlast u svome dijelu jezera, a sloboda ribolova vrijedi jedino ako se posebno ugovori. U tome, dakle, nema analogije s razgraničenjima morskih prostora.

Tako su europske kolonijalne sile među sobom bile razgraničile i sva međunarodna jezera u Africi, čim su taj kontinent koncem 19. stoljeća podijelile.

*

Prvi sektor razgraničenja u ovoj parnici obuhvaćao je pitanje položaja tromeđe na jezeru Čad između Kameruna, Nigerije i države Čad (negdašnje francuske kolonije koja se prostire preko saharske pustinje sve do južne libijske granice), te na ušće rijeke Ebeji na obali toga jezera.

Kamerun se upirao na koordinate te tromeđe predložene od LCBC, dok je Nigerija to odbijala. Sud je utvrdio da koordinate LCBC iz ožujka 1994. nisu obvezatne za parnične strane i ne mogu se prihvatiti kao "autentično tumačenje" kolonijalnih ugovora. Da bi to postale, sve države u pitanju trebale su ih naknadno ratificirati. Ali je u presudi dalje ustanovljeno da te utvrđene koordinate samo neznatno odstupaju od tromeđe prema karti Moisel priloženoj uz Deklaraciju Milner-Simon iz 1919. i prema karti priloženoj uz izmjenu nota Henderson-Fleuriau iz 1931. Stoga je Sud u svojoj presudi potvrdio te koordinate.

Kolonijalni ugovori spominju ušće rijeke Ebeji na obali toga jezera i određuju mu koordinate. Ali su se nakon 1931. vode jezera Čad osjetno povukle, stvarajući močvarno područje. Rijeka Ebeji se danas ulijeva u to jezero s dva rukavca. Sud je potvrdio koordinate iz kolonijalnih ugovora i utvrdio je međudržavnu granicu na istočnom ušću, što je inače bio zahtjev Kameruna.

Nigerija je pokušala osporiti taj dio kolonijalne granice činjenicom što su na isušenom prostoru jezera i na novim otocima naknadno niknula brojna naselja nigerijskih stanovnika i pod nigerijskom suverenosti. Svoj zahtjev za potvrdom tih novih granica ona je sažela u tri točke: (1) dugotrajna okupacija Nigerije i njezinih građana predstavlja historijsku konsolidaciju njezina naslova (pravnoga titulusa); (2) njezina efektivna administracija toga područja djelujući kao suveren, uz odsutnost protesta; i (3) nigerijske manifestacije suverenosti, paralelno s podrazumijevanim pristankom (*acquiescence*) Kameruna na suverenost Nigerije nad Darakom i susjednim selima na jezeru Čad.

Bio je to jedan od najzanimljivijih aspekata te parnice. Sud je tu odlučivao između kolonijalnih granica u poštivanju načela *uti possidetis* i naknadno stvorenoga stanja na spornom području, temeljem tzv. "*effectivités*".

U presudi je zaključeno da su nigerijske "*effectivités*" bile *contra legem*. Doktrina o historijskoj konsolidaciji pravnoga naslova na koju se Nigerija pozvala iz presude

Međunarodnoga suda o Anglo-norveškom ribolovu iz 1951. (str.130), odnosila se u toj presudi na vanjske granice teritorijalnoga mora. Ta je doktrina inače izazvala brojne kontroverze i po mišljenju Suda ne može zamijeniti načine stjecanja naslova priznate međunarodnim pravom. Uz to, činjenice i okolnosti na koje se Nigerija poziva na jezeru Čad odnose se na razdoblje od dvadesetak godina što je prekratko vrijeme u odnosu na teoriju koju zagovara (par.65).

Sud je, međutim, priznao da su neke nigerijske djelatnosti u selima o kojima je riječ - organiziranje javnih službi u oblasti zdravstva, prosvjete i pravosuđa - bile akti suverene vlasti (par.67). Ali mu to nije bilo dovoljno.

U vezi s time Međunarodni se sud pozvao na navod iz svoje presude Burkina Faso/Mali iz 1986. godine:

“U slučaju kada činjenica ne odgovara pravu, gdje spornim područjem upravlja država koja nema pravni naslov, prednost se mora dati nositelju naslova. U slučaju kada “*effectivité*” ne koezistira s nikakvim pravnim naslovom (tj. u odsutnosti naslova, naša primjedba), nju uvijek treba uzeti u obzir (*I.C.J. Reports 1986*, p.587, par.63; vidi također *Teritorijalni spor Libija/Čad*, *I.C.J. Reports 1994*, pp.75-76, par.38)”.

Sud je zaključio da se ovdje radi o prvom, a ne o drugom slučaju. Uz to, Kamerun je na spornom području ipak vršio neke akte vlasti jer je npr. imenovanje seoskih glavara bilo podvrgnuto potvrdi kamerunskoga prefekta (par.68). Na temelju toga u presudi je zaključeno da Kamerun nije pristao na odreknuće od svoga naslova na spornom području u korist Nigerije (par.70).

*

Utvrđivanje dugačke kopnene granice od jezera Čad do poluotoka Bakassi u Gvinejskom zaljevu za ovu raspravu od manje je važnosti. Ali važno je istaknuti da je čitavu tu granicu Sud utvrdio poštujući odredbe iz kolonijalnih instrumenata, i to: (i) od bifurkacije rijeke Ebeji do brda Tamnyar temeljem stavaka 2-60. Deklaracije Thomson-Marchand iz 1929-1930, uklopljene u izmjenu nota Henderson-Fleuriau iz 1931. godine; (ii) od brda Tamnyar do granice 64. spomenute u članku XII. Anglo-njemačkog sporazuma iz 1913, temeljem britanskog *Order in Council* iz 1946; (iii) od granice 64. do poluotoka Bakassi Anglo-njemačkim sporazumima od 11. ožujka i 12. travnja 1913. (dispozitiv presude, par.325 pod II. A)).

Ali kako je prije navedeno, u brojnim slučajevima granice iz kolonijalnih ugovora nisu bile precizne, ili su odražavale očite netočnosti, ili se stanje na terenu naknadno promijenilo. Tako su ti instrumenti ponekad spominjali neku rijeku, ali rijeka u pitanju ima više rukavaca ili više izvora. U svim tim slučajevima presuda je određivala

koordinate granica koje su joj se činile najbližima slovu i duhu instrumenta u pitanju. Ali je kod nekih sektora razgraničenja bilo dovoljno samo potvrditi granice iz tih instrumenata.

Slijedeći te granice Sud je utvrdio da se nigerijsko selo Kotcha nalazi na kamerunskoj strani granice. On je zaključio da nema vlast mijenjati graničnu crtu koju je u presudi i potvrdio, ali je pozvao parnične strane da one same iznađu rješenje toga problema koje će poštivati prava i interese lokalnoga stanovništva (par.123).

*

Mnogo značajniji za predmet ove rasprave bio je spor parničnih strana o suverenosti nad poluotokom Bakassi u Gvinejskom zaljevu. O pitanju kojoj državi pripada taj poluotok s njegovom obalom ovisi obujam njihovih morskih prostora, a time i razgraničenje tih prostora.

Kamerun je polagao pravo nad tim poluotokom pozivajući se na članke XVIII. do XXI. Anglo-njemačkog sporazuma od 11. ožujka 1913, temeljem kojega je Britanija priznala njegovu pripadnost tada njemačkom Kamerunu.

Nigerija je pred Sudom tvrdila da te odredbe nisu nikada imale pravnoga učinka i da su od početka pravno nevaljale, iako je priznavala sve druge odredbe toga Sporazuma. Njezina je teza bila da su suverenost nad tim poluotokom uživali Kraljevi i Poglavice Staroga Kalabara. S njima je Britanija 10. rujna 1884. sklopila ugovor o protekciji (zaštiti) kojima je stekla ograničena prava. Po mišljenju Nigerije Britanija nije u 1913. imala suverenost nad tim poluotokom i stoga ga nije mogla prenijeti na Njemačku.

Sud je ustanovio da je u doba Berlinskoga kongresa u delti rijeke Niger Britanija sklopila nekih 350 ugovora s lokalnim vladarima. Ugovor iz 1884. nije se odnosio na određene teritorije. U presudi je citirao svoj prijašnji stav iz Savjetodavnoga mišljenja iz 1975. o *Zapadnoj Sahari* da takva područja nisu bila *res nullius*, nego da su bila naseljena plemenima i narodima sa socijalnom i političkom organizacijom. Ali je u ovoj presudi Sud ipak naglasio da se pri davanju učinka takvim ugovorima mora uzeti u obzir načelo intertemporalnoga prava.

Po mišljenju Suda u konkretnom se slučaju radilo o ugovoru o kolonijalnom, a ne o međunarodnom protektoratu. Stoga prema pravu iz toga vremena Britanija je u 1913. godini bila u stanju odrediti svoju granicu s Njemačkom u odnosu na Nigeriju, uključivši njezin južni sektor (par.209). Potom je pri podjeli bivšega njemačkog Kameruna u 1919. poluotok Bakassi postao dijelom britanskog mandatnog područja Kamerun. U 1946. postao je južnim dijelom britanskog starateljskoga područja koji je temeljem plebiscita iz 1961. priključen Republici Kamerun. Pri stjecanju neovisnost 1960. Nigerija nije stekla Bakassi od Kraljeva i Poglavica Staroga Kalabara, niti je tada postavljala nikakva pitanja glede njezinih južnih granica (par.213). Stoga je Sud

zaključio da je Anglo-njemački sporazum od 11. ožujka 1913. bio pravno zasnovan i primjenljiv u njegovoj cjelini (par. 217).

Sud se potom osvrnuo na “tri različite, ali uzajamno povezane osnove” za navodni naslov Nigerije nad tim poluotokom: (i) dugotrajna okupacija Nigerije i njezinih građana predstavlja historijsku konsolidaciju njezina naslova koja potvrđuje originalni naslov Kraljeva i Poglavica Staroga Kalabara prenesenog na Nigeriju u trenutku stjecanja njezine neovisnosti; (ii) miroljubivi posjed Nigerije djelujući kao suveren i odsutnost protesta Kameruna; i (iii) nigerijske manifestacije suverenosti, u isto vrijeme uz podrazumijevani pristanak (*acquiescence*) Kameruna na nigerijsku suverenost nad poluotokom Bakassi (par.218).

Pravna argumentacija toga zahtjeva ne razlikuje se mnogo od one za nigerijskom suverenosti nad naseljima na obali jezera Čad. Razlika je u tome što su ta naselja bila naknadno nastala na isušenom dnu toga jezera. Sud je po istoj osnovi odbio ove argumente, napose s obzirom na odnos između “*effectivités*” i zakonitoga naslova, dodajući neke druge činjenice.

U presudi je posebno istaknuto da u trenutku stjecanja neovisnosti Nigerije nije postojao nikakav nigerijski naslov nad poluotokom Bakassi koji se potom mogao potvrditi “dugotrajnom okupacijom”. Naprotiv, Kamerun je naslijedio taj naslov na dan svoje neovisnost ustanovljen Anglo-njemačkim sporazumom iz 1913. godine. Pozivanje na teoriju konsolidacije historijskoga naslova nikako ne može taj naslov prenijeti na Nigeriju jer je njezina “okupacija” bila u suprotnosti s prije postojećim ugovornim naslovom. Uz to, taj nigerijski posjed bio je ograničenoga trajanja (par. 220).

Taj poluotok bio je rijetko naseljen sve dok u 1968. nije bilo došlo do nagloga priliva ogromnog broja nigerijskih izbjeglica kao rezultat građanskoga rata u toj zemlji (par.221).

U presudi je napose istaknuto da je u 1960. i 1961. godini Nigerija jasno i javno priznavala naslov Kameruna nad tim poluotokom. Isto je stanje trajalo makar do 1975. godine kada je Nigerija potpisala Maroua deklaraciju. A nikakav podrazumijevani pristanak (*acquiescence*) Kameruna ne može se utvrditi glede napuštanja njegova naslova nad tim poluotokom u korist Nigerije u razdoblju koje je nakon toga uslijedilo (par.223).

Temeljem gornjega Sud je ustanovio da kopnena granica dviju država na obali slijedi *thalweg* rijeke Akwayafe. Utvrdio je koordinate crte koja dijeli otoke Mangrove u blizini Ikanga. Time je potvrđena suverenost Kameruna nad čitavim poluotokom Bakassi.

*

Prije nego što pređemo na utvrđivanje morske granice između dviju država valja istaknuti da je Sud u svojoj presudi naveo da je Kamerun pod obvezom da bez odlaganja

i bez uvjeta povuče svoju upravu, te vojne i policijske snage s nigerijske strane kopnene granice. Istu obvezu ima Nigerija glede područja na obali jezera Čad i poluotoka Bakassi (par.315).

Kada su u pitanju granice između tih država na kopnu Sud je, dakle, ostao vjeran načelu *uti possidetis*. Ali je parničnim stranama preostalo da same riješe mnoga pitanja položaja lokalnoga stanovništva. U presudi se samo navodi da će implementacija te presude pružiti parničnim stranama povlaštenu priliku uzajamne suradnje u interesu te populacije kako bi ona i dalje imala pristup prosvjetnim i zdravstvenim uslugama koje sada uživa (par.316).

U tekstu presude je zabilježena izjava agenta Kameruna pred Sudom da “više od tri milijuna Nigerijaca žive na kamerunskom području gdje su oni bez ikakvih ograničenja angažirani u mnogim djelatnostima, i dobro su integrirani u kamerunsko društvo”. On je nadalje izjavio da “vjeran svojoj tradicionalnoj politici gostoljublja i tolerancije, Kamerun će i dalje pružati zaštitu Nigerijcima koji žive na poluotoku Bakassi i u području jezera Čad” (par.317). Ta se izjava može smatrati jednostranim pravnim aktom obećanja kamerunske države. Možda tamo stanje ipak nije toliko loše kao ono donedavna na Balkanu.

Sud je na koncu odbio zahtjev Kameruna da utvrdi odgovornost Nigerije i odredi mu reparacije zbog nigerijske okupacije njegova teritorija. Odbio je i sličan protuzahhtjev Nigerije. Ukratko je naveo da ni jedna parnična strana nije pružila dovoljno dokaza o svojim tvrdnjama (par.324).

IV.

Konačno dolazimo do pitanja ragraničenja morskih prostora između Kameruna i Nigerije. Kolonijalni ugovori su se odnosili na njihovu morsku obalu, ali nisu razgraničili morske prostore u njezinu produžetku. Ipak, čak da je takvih odredaba i bilo, načelo *uti possidetis* ovdje ne bi bilo primjenljivo s obzirom da su obje države nakon stjecanja njihove neovisnosti sklopile neke nove sporazume o tom razgraničenju, i to do točke G. označene na karti Britanskoga admiralteta. Zadaća je Suda bila da utvrdi domašaj i pravovaljanost tih sporazuma i da razgraniči epikontinentski i gospodarski pojas tih obalnih država izvan točke G.

Nigerija je, međutim, pokušala spriječiti Sud da izvrši morsko razgraničenje između parničnih strana u cjelini. Ona je ustvrdila da članci 74(1). i 83(1). Konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine zahtijevaju da strane u sporu te vrste pokušaju taj spor riješiti, i postići njegovo pravično rješenje, prethodnim pregovorima. Po mišljenju Nigerije te su odredbe materijalne naravi, a ne proceduralni uvjet (par.239).

Radi se o pitanju tumačenja tih važnih odredaba Konvencije iz 1982. Evo navoda članka 74. koji je isti kao i članak 83:

“1. Razgraničenje gospodarskog pojasa (u članu 83: “epikontinentnog pojasa”) između država čije obale leže sučelice ili međusobno graniče ostvaruje se sporazumom na temelju međunarodnog prava, kako je ono navedeno u članku 38. Statuta Međunarodnog suda, radi postizanja pravičnog rješenja.”

U vezi s tim zahtjevom Sud je naveo da je u svojoj presudi o prethodnim prigovorima iz 1998. godine ustanovio da su se pregovori između vlada tih dviju država o morskom razgraničenju u cjelini vodili još od 1970. godine, ali oni nisu doveli do cjelovitoga sporazuma o morskom razgraničenju. Po mišljenju Suda gornji članci ne traže da pregovori moraju biti uspješni; ali poput svih drugih sličnih obveza na pregovaranje po međunarodnom pravu, oni se moraju voditi u dobroj vjeri.⁹ Povrh toga, ako se nakon neuspjelih pregovora povede sudski postupak, a jedna od parničnih strana izmijeni svoj zahtjev, članci 74. i 83. Konvencije iz 1982. ne traže da se sudski postupak suspendira dok se ne obave novi pregovori (par.244).

Glede pregovora s Ekvatorijalnom Gvinejom i Sao Tome y Principe (dvjema susjednim obalnim državama), Sud ne nalazi da iz članaka 74. i 83. proizlazi da određivanje granične crte između Kameruna i Nigerije pretpostavlja simultane pregovore između svih četiriju država u pitanju (par. 245).

*

Kako je već navedeno, na delimitaciju morskih prostora do točke G. odnose se dva sporazuma obalnih država. Sud nije dopustio osporavanje od strane Nigerije Deklaracije Yaounde II. iz 1971. godine. To iz razloga što se ona sama u više navrata na nju pozivala nakon njezina potpisivanja (par.262).

Ali je u presudi napose razmotren argument Nigerije da je Maroua deklaracija iz 1975. godine ništava po međunarodnom pravu, s obzirom da ju je njezin glavar države potpisao ali ona u toj zemlji nije nikada bila ratificirana.

Sud je naprije podsjetio da međunarodna praksa poznaje stupanje na snagu ugovora u dva stupnja koji se sastoje u potpisivanju i ratifikaciji, ali da također ima slučajeva

⁹ Radi se o domašaju takozvanih *pacta de contrahendo*. Sud je, čini se, tu ipak znatno odstupio od svoga prvog “pravičnog načela” iz presude o *Epikontinentnom pojasu u Sjevernom moru* iz 1969. godine, u kojoj je bio na glasio: “(a) strane su pod obvezom da poduzmu pregovore kako bi postigle sporazum, a ne tek da prođu kroz formalan proces pregovaranja kao vrstu prethodnoga uvjeta za automatsku primjenu neke metode delimitacije u odsutnosti sporazuma; one su u obvezi da se ponašaju na način da pregovori imaju nekoga smisla, što nije slučaj ako jedna od njih insistira na svome stavu a da ne razmišlja da ga izmijeni” (p.48, par.85(a)). Vidi opširnije o tome delikatnom pitanju - V.D. DEGAN: *Sources of International Law*, The Hague 1997, pp.503-514.

da ugovor stupa na snagu neposredno njegovim potpisivanjem. Običajno pravo i Bečka konvencija ostavljaju državama slobodu izbora nekoga od tih postupaka. Po mišljenju Suda Maroua deklaracija stupila je na snagu neposredno na dan njezina potpisivanja (par.264).

Nigerijski je argument nadalje sagledan u svjetlosti odgovarajućih propisa iz Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969, koje je Nigerija stranka od 1969, a Kamerun od 1991. godine, ali koji i prema zaključku Suda u svakom slučaju odražava običajno pravo u tome pogledu.

Glede nepoštivanja ustavnih odredbi o zaključivanju ugovora, stavak 1. članka 46. te Konvencije navodi da “neka država ne može navoditi činjenicu da je njezin pristanak da bude vezana ugovorom bio izražen u kršenju neke odredbe njezina unutarnjeg prava u vezi s nadležnošću za zaključenje ugovora.” Istina je da taj stavak dalje predviđa: “osim ako je kršenje bilo očito i ako se odnosi na neko bitno pravilo unutarnjega prava”, dok stavak 2. toga članka dalje navodi: “Kršenje je očito ako je objektivno jasno za svaku državu, koja u tom pogledu postupa prema uobičajenoj praksi i u dobroj vjeri”.

Presuda zaključuje da su ustavna pravila o ovlastima za potpisivanje ugovora za neku državu od temeljne važnosti. Međutim, ograničenje te ovlasti glavaru države nije u smislu članka 46. stava 2. jasno, osim ako je na prikladan način objavljeno. To je tim više potrebno jer glavari država spadaju u skupinu osoba koje se u skladu s člankom 7. stavak 2. Konvencije “na osnovi svojih funkcija i bez obveze na podnošenje punomoći” smatraju predstavnicima svojih država.

Glede argumenta Nigerije da je Kamerun znao ili je morao znati da nigerijski glavar države nema ovlast da pravno obvezuje svoju državu bez konsultacija s nigerijskom vladom, Sud je primijetio da ne postoji općenita pravna obveza država da se informiraju o zakonodavnim i ustavnim mjerama drugih država koje jesu ili mogu biti od važnosti za njihove međunarodne odnose (par.265-266).

U presudi je napokon zaključeno da u tim okolnostima Maroua deklaraciju, kao i Deklaraciju Yaounde II, valja smatrati obvezujućim instrumentima koji nameću pravnu obvezu Nigeriji (par.268). Sud je utvrdio i u presudi je izložio koordinate graničnih crta iz tih sporazuma.

*

U međunarodnoj je praksi učestala pojava da glavari država potpisuju važne vojne, političke i slične ugovore koji odmah stupaju na snagu bez naknadne ratifikacije parlamenta ili vlade, iako je to u očitom kršenju ustavnih odredaba koje predviđaju takav postupak. Ponekad i velike sile u ulozi posrednika ili stranaka tih ugovora to nameću državama potpisnicama, napose kada takvi važni ugovori trebaju okončati neprijateljstva i uspostaviti mir na nekomu području.

Tako je predsjednik Franjo Tuđman u ime Hrvatske potpisao Washingtonski ugovor iz 1994. i Daytonске sporazume iz 1995 sa svim dodacima, a da hrvatski Sabor o njima nije čak ni raspravljao. To je bilo u suprotnosti s tadašnjim člankom 133(1). hrvatskoga Ustava.

Po mišljenju ovoga pisca nemoguće je naknadno dokazati ništavost takvih ugovora po međunarodnom pravu, napose ukoliko se radi o glavaru države sa znatnim ustavnim ovlastima. Naime, ostale države stranke imaju pravo pretpostavljati da je glavar države prethodno ili naknadno dobio takvu ovlast od nadležnoga državnog tijela. Teže bi npr. bilo dokazati ništavost nekoga ugovora potpisanog od predsjednika Francuske ili Hrvatske iz toga doba, negoli nekoga koga su potpisali britanski ili švedski kralj a bez premapotpisa nekoga ministra.

Međutim, čak ukoliko bi članak 46. o ništavosti ugovora u pitanju bio primjenljiv, odnosna država nema pravo da ga sama proglasi ništavim. Ona u tome mora slijediti postupak propisan člancima 65-67. Bečke konvencije ukoliko joj je stranka. I sve dok se mogući spor o ništavosti ne riješi, sve stranke moraju u cijelosti izvršavati sporni ugovor.

Važno je, međutim, ovdje istaknuti da tumačenje članka 46. Bečke konvencije u ovoj presudi ne stvara nikakav presedan glede parafiranja nacрта ugovora između Hrvatske i Slovenije o zajedničkoj državnoj granici iz srpnja 2001. Taj tekst nisu potpisali dužnosnici dviju država s namjerom da sklope ugovor koji bi odmah stupio na snagu bez ratifikacije. Radi se o ovjerenom (parafiranom) nacrtu ugovora koga je Sabor Hrvatske naknadno odbacio.¹⁰ Stoga valja produljiti pregovore da bi se sklopio novi ugovorni tekst koji će biti prihvatljiv obima državama.

V.

U odnosu na morske prostore parničnih strana izvan točke G. između njih nema nikakvih sporazuma. Tu se, dakle, radi o bočnom razgraničenju tih prostora u produžetku obala dviju država koje se dodiruju. Sporni se prostori u cijelosti nalaze izvan teritorijalnoga mora tih država i zadaća je Suda bila da svojom presudom te prostore konačno razgraniči.

Obje su države stranke Konvencije UN o pravu mora iz 1982. godine. Nigerija ju je ratificirala u 1985, a Kamerun u 1986. godini. Stoga su na to razgraničenje primjenljivi njezini članci 74. i 83. Sud je ustanovio da su se obje strane složile na

¹⁰ Nacrt toga ugovora čak nije parafiran u njegovoj cjelini, nego su pregovarači parafirali (ovjerali) svaku njegovu stranicu napose. Ta vrst ovjere ne izražava pristanak ni jedne države sudionice u pregovorima da bude vezana ugovorom u smislu članka 12. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine.

razgraničenje jedinstvenom crtom (“jedinstvenom morskom granicom”) kako gospodarskoga tako i epikontinentnog pojasa (par.285).¹¹

Kamerun je insistirao na tome da je u pravu morskih razgraničenja dominantno temeljno načelo prema kojemu svaka takva delimitacija mora voditi pravičnom rješenju. Ne postoji jedinstvena metoda morskoga razgraničenja, a izbor metode ovisi o specifičnim okolnostima svakoga slučaja. Ta je zemlja napose insistirala na tome da načelo ekvidistance (crte jednake udaljenosti) nije načelo običajnoga prava koje bi bilo automatski primjenljivo na sva razgraničenja.¹² Dala je Sudu na znanje da bi ju stroga crta jednake udaljenosti gotovo u cijelosti lišila gospodarskoga i epikontinentnog pojasa, unatoč tomu što ima dulju relevantnu obalu od Nigerije (par.270-271).

Tu je došlo do nekih pretjeranih zahtjeva Kameruna za koje se unaprijed moglo znati da će ih svako međunarodno sudsko tijelo odbaciti. Pogrešno se pozivajući na presedan iz arbitražne presude Gvineja/Gvineja Bissao od 14. veljače 1985. godine, Kamerun je postavio zahtjev da Sud utvrdi morsku granicu u produžetku obale Gvinejskoga zaljeva od Akassoa u Nigeriji do rta Lopez u Gabonu, i da uzme u obzir njezin konkavni oblik (par.297). Tražio je da mu Sud prizna punu projekciju morskih prostora od njegove obale prema pučini, a da se otok Bioko pri tome uzme tek kao “relevantna okolnost” poput britanskih kanalskih otoka u blizini francuske obale u Arbitražnoj presudi iz 1977. Prema crti razgraničenja koju je predložio Sudu, otok Bioko s njegovim vodama bio bi enklava u kamerunskom gospodarskom i epikontinentnom pojasu.¹³

Nigerija je tu preloženu crtu nazvala “čudnovatom” i odbacila ju je temeljem brojnih argumenata. Među njima je bio i onaj da kamerunska crta nastoji radikalno prekrojiti

¹¹ Vidi objašnjenje koncepta “jedinstvene morske granice” u međunarodnoj judikaturi - V.Đ. DEGAN: *Međunarodno pravo mora u miru i u oružanim sukobima*, Rijeka 2002, str.268-270.

¹² Naime, članak 6. Konvencije o epikontinentnom pojasu iz 1958. godine u dva svoja stavka naizmjenično navodi “crtu sredine” (*median line, ligne médiane*) i “načelo jednake udaljenosti” (*principle of equidistance, principe de l'équidistance*). Pri svim morskim razgraničenjima radi se ustvari o sinonimima. U oba slučaja to je crta “kojoj je svaka točka jednako udaljena od najbližih točaka polaznih crta, od kojih se mjeri širina teritorijalnoga mora svake pojedine države”.

¹³ Presuda između Gvineje i Gvineje Bisao nikako ne daje osnove za takav zahtjev. Vidi njezin tekst - *Reports of International Arbitral Awards 1990*, vol.XIX, pp.149-196. S obzirom da je oblik obale Gvineje Bisao konveksan, a Gvineje konkavan (p.187, par.103), Tribunal je uzeo u obzir oblik “odgovarajuće obale” između crte koja spaja točku Almadies na senegalskoj obali i rt Schilling na obali Sierra Leonea jedino da bi u jednom sektoru razgraničenja povukao od te crte okomicu u pravcu pučine. Po mišljenju Tribunala taj sustav najbolje odgovara općoj konfiguraciji zapadne afričke obale (pp.189-190. par.110). Pri tome se povučena crta razgraničenja nigdje ne sudara s obalnim pročeljima bilo Senegala ili Sierra Leonea.

fizičku geografiju Gvinejskoga zaljeva. Prisutnost naseljenoga otoka Bioko, na kojemu je čak smještena prijestolnica Ekvatorijalne Gvineje, pri tome se gotovo ne uzima u obzir (par. 279).

U presudi je najprije naglašeno:

“Sud je u različitim prilikama precizirao koji su kriteriji, načela i pravila o razgraničenju primjenljivi pri određivanju jedinstvene crte koja obuhvaća više zona jurisdikcije koje se preklapaju. Ona su izražena u tzv. metodi pravična načela/relevantne okolnosti. Ta metoda, koja je vrlo bliska metodi crta sredine/posebne okolnosti primjenljivoj u razgraničenju teritorijalnoga mora, sastoji se najprije u povlačenju crte sredine, a potom u ispitivanju postoje li faktori koji zahtijevaju njezinu prilagodbu ili odstupanje od nje kako bi se postigao “pravičan rezultat” (par. 288).

Sud je odbacio zahtjev Kameruna glede prostora razgraničenja obale u Gvinejskom zaljevu koji bi obuhvaćao obalu i prostore mora uz nju koji pripadaju trećim susjednim državama. Glede položaja otoka Bioko naglašeno je da on pripada trećoj državi koja nije parnična strana. “Pitanje učinka otoka Bioko na projekciju kamerunske morske fasade (pročelja) prema pučini stoga se postavlja između Kameruna i Ekvatorijalne Gvineje, a ne između Kameruna i Nigerije, te stoga nije relevantno u svrhu delimitacije koju obavlja Sud” (par.299). Tako je Sud s pravom odbio da uopće razgraničuje morske prostore između kamerunske obale i toga otoka.

“Relevantna obala”, kako je nazvana u drugim presudama, određena je samo u kratkom sektoru između West Point i East Point. To je crta niske vode između estuarija u rijeci Akwayafe i rijeke Cross (par. 291-292). U tome sektoru uopće ne dolazi do sukoba s frontalnim projekcijama od obalnih pročelja trećih država.

Od obale u tome sektoru Sud je povukao crtu sredine i potom je pristupio procjeni relevantnih okolnosti na koje su mu ukazale parnične strane, a koje bi opravdavale odstupanje od nje.

U presudi je prije toga naglašeno da razgraničenje u svrhu postizanja pravičnoga rezultata, što zahtijeva međunarodno pravo na snazi, nije isto što i pravična delimitacija. Praksa Suda u sporovima o morskim razgraničenjima ustvari ukazuje da pravičnost nije metoda delimitacije nego jedino cilj kojega treba imati u vidu u njezinu obavljanju (par.294).

Glede geografske konfiguracije obale Sud je ustanovio da u relevantnom sektoru razgraničenja obala ne pokazuje nikakvu posebnu konkavnost. Konkavnost kamerunske obale izražena je u njezinu sektoru nasuprot otoka Bioko (par.297). I glede duljine relevantne obale obiju strana, koja bi ukoliko je u velikoj nesrazmjeri mogla polučiti premiještanje crte sredine, Sud je ustanovio da u sektoru razgraničenja kamerunska obala nije dulja od one nigerijske (par.301).

Nigerija je u toj parnici insistirala na tome da je praksa država u dodjeli petrolejskih koncesija u još nerazgraničenom morskom prostoru navodno odlučujući čimbenik u ustanovljenju morskih granica. Ona je napose bila mišljenja da Sud ne smije putem morskoga razgraničenja redistribuirati te petrolejske koncesije. O tome se pitanju u tekstu presude opširno raspravljalo.

Nakon što su razmotreni odnosni navodi iz svih prijašnjih presuda, zaključak u ovoj presudi, koji bi mogao imati snagu presedana za buduće slučajeve te vrste, je sljedeći:

“...Sud zaključuje da iz njegove vlastite prakse i prakse arbitražnih tribunala proizlazi da, iako postojanje izričitoga ili prešutnog sporazuma između strana o položaju njihovih petrolejskih koncesija može ukazati na konsensus o morskim prostorima na koje one imaju pravo, petrolejske koncesije i petrolejski izvori ne mogu se sami po sebi smatrati relevantnom okolnošću koja bi opravdavala prilagodbu privremene crte razgraničenja ili odstupanje od nje. Oni se ne mogu uzeti u obzir osim ako su zasnovani na izričitom ili prešutnom sporazumu. U ovom slučaju ne postoji nikakav sporazum između strana glede petrolejskih koncesija.” (par.304).

Dodjele petrolejskih koncesija u nerazgraničenom morskom prostoru su, dakle, najčešće jednostrani akti države u pitanju. Država koja ih izdaje to vrši na vlastiti rizik. A jednostrani se akti ne mogu sami po sebi smatrati relevantnima za razgraničenje toga prostora jer se ono mora obaviti bilo sporazumom između strana, ili presudom sudbenoga tijela kojemu one to povjeravaju u nadležnost.

*

Sud tako u ovoj presudi nije utvrdio nikakvu relevantnu okolnost koja bi opravdavala odstupanje od crte sredine. Ali je ustanovio da točka D. koju su strane utvrdile Maroua deklaracijom iz 1975. ne leži na crti sredine, nego istočno od nje. Stoga je u svojoj presudi utvrdio crtu razgraničenja u korist Kameruna koja od točke D. dolazi na crtu sredine.

VI.

Ova značajna presuda potvrđuje neke stavove Međunarodnoga suda iz njegove prijašnje prakse. Nastojat ćemo na njih ukazati.

Ukoliko nema dokaza o izričitom ili prešutnom pristanku suprotne parnične strane, Sud nije sklon pridavati pravni učinak jednostranim aktima i praksi neke države. To se odnosi na same granice, kao i na novonastala naselja ili podijeljene petrolejske koncesije na još nerazgraničenom području. U takvim situacijama Sud nije sklon

pridavati značaj prešutnoga pristanka (*acquiescence*) na takve jednostrane akte suprotne strane usljed njezine proste pasivnosti. Odricanje od nečijih prava dakle se ne podrazumijeva.

Kada su jednostrani akti poduzeti na području koje primjenom načela *uti possidetis* pripada suprotnoj strani, Sud takve akte i praksu proglašuje *contra legem* i odbija im pridati pravni učinak. U tim situacijama načelo efektivnosti uzmiče pred pravnim naslovom. To načelo efektivnosti ima značaja samo kada nad spornim područjem ni jedna od strana nema valjan pravni naslov.

Glede samih akata o razgraničenju bit će priznati svi sporazumi o granicama sklopljeni nakon stjecanja neovisnosti novih država ukoliko postoje, a napose oni u pisanom obliku. Oспорavanje takvih sporazuma iz formalnih razloga najčešće pred Sudom neće uspjeti. Ukoliko je o razgraničenju istoga područja sklopljeno više ugovora, prema općem načelu *lex posterior derogat legi priori* prednost u primjenu ima onaj posljednji. Na te se situacije, dakle, primjenjuju načela potvrđena Bečkom konvencijom o pravu ugovora iz 1969. godine.

Načelo *uti possidetis* primjenjuje se u nedostatku takvih novih međudržavnih sporazuma. Tada se utvrđuje stanje kakvo je postojalo na “kritičan datum”, tj. na datum stjecanja neovisnosti nove države ili novih država. Značaj se, dakle, pridaje sporazumima ili jednostranim aktima koji su bili na snazi na taj “kritičan datum”. To načelo nalazi svoju primjenu u trima različitim situacijama. Evo opisa tih situacija:

1° Na granice između bivših nesamoupravnih područja pod vlašću različitih europskih država uzimaju se u obzir kolonijalni ugovori. Najjači je onaj posljednji, ali ako su neke njegove odredbe nejasne one se mogu tumačiti u svjetlosti prije sklopljenih ugovora. Parnica između Kameruna i Nigerije iz 2002. godine odnosi se upravo na tu situaciju.

2° Glede granica između bivših nesamoupravnih teritorijalnih cjelina pod istom kolonijalnom vlašću uzimaju se u obzir razgraničenja koja je prije bila obavila kolonijalna vlast svojim jednostranim aktima. Na tu se situaciju odnosi veoma značajna presuda Međunarodnoga suda između Burkine Faso i Malija iz 1986. godine. Naime, obje su te države prije stjecanja neovisnosti bile dijelovi Francuske Zapadne Afrike. Na tu se situaciju odnosi i presuda Vijeća Međunarodnog suda iz 1992. godine o *kopnenoj, otočnoj i morskoj granici* između El Salvadora i Hondurasa uz intervenciju Nikaragve. I nekolicina arbitražnih presuda između drugih latinoameričkih država izrečenih između dva svjetska rata utvrđivala je španjolske kolonijalne granice kakve su bile na snazi u državama Južne Amerike u 1810, a u državama Srednje Amerike u 1822. godini.

3° Na jednak način kao u prethodnom slučaju primjenjuje se načelo *uti possidetis* na granice novih država proizišlih iz raspada federacija, pa i unitarnih država. To je slučaj s granicama Hrvatske i ostalih bivših jugoslavenskih republika, kao i s granicama

bivših federalnih jedinica negdašnjeg Sovjetskog Saveza i Češko-Slovačke.

Nema presuda Međunarodnoga suda koje bi se odnosile na ove situacije, ali je to načelo izričito potvrdila (Badinterova) Arbitražna komisija u Mišljenju br.3 od 11. siječnja 1992. godine. Ona je tamo navela da se postojeće demarkacije, tj. "administrativne granice", između susjednih neovisnih država mogu mijenjati jedino slobodnim i zajedničkim sporazumom. Ali u nedostatku tako postignutog sporazuma, temeljem načela *uti possidetis* koje je postalo opće načelo, prijašnja razgraničenja dobijaju svojstvo granica zaštićenih međunarodnim pravom.¹⁴

U primjeni načela *uti possidetis* u posljednje dvije situacije postoji izvjesna hijerarhija akata države prethodnice. (1) Najvažniji su akti prijašnje središnje (kolonijalne ili federalne) vlasti o razgraničenju teritorijalnih cjelina koji su bili na snazi na kritičan datum. Akt savezne zakonodavne vlasti imaće prvenstvo ukoliko postoji, pred aktima središnje izvršne, vojne ili druge vlasti. (2) U nedostatku akata središnje vlasti vodi se računa o možebitnim sporazumima o uzajamnom razgraničenju između organa dviju negdašnjih teritorijalnih cjelina (npr. federalnih jedinica). (3) Tek u nedostatku i takvih sporazuma valja utvrđivati kuda je na kritičan datum zaista tekla granica na temelju jednostranih očitovanja volje neke od strana. Ali to pod isključivim uvjetom da ima dokaza da ih je suprotna strana bilo izričito ili makar prešutno prihvatila. I kako je već navedeno, Međunarodni sud neće olako priznavati prešutni pristanak (*acquiescence*) suprotne strane o odricanju od njezinih prava usljed njezine možebitne pasivnosti.

*

Posebno je pitanje domašaja načela *uti possidetis* na morska razgraničenja. Stoji činjenica da kolonijalni ugovori, kao i jednostrani akti bilo kolonijalne ili središnje federalne vlasti najčešće nisu razgraničavali morske prostore. Ali to nipošto nije dovoljno za globalnu tvrdnju da tome načelu pri morskim razgraničenjima uopće nema mjesta.

Naime Odluka Arbitražnoga tribunala od 31. srpnja 1989. između Gvineje Bisao i Senegala potvrdila je valjanost sporazuma o morskoj granici sklopljenoga izmjenom pisama između Portugala i Republike Senegal (tada još u okviru Francuske), od 26. travnja 1960.¹⁵ Tu se radilo o postignutom sporazumu pri isteku kolonijalne vlasti, ali

¹⁴ Upravo zbog toga nije bilo nikakvih razloga da SRJ, tj. Srbija i Crna Gora već Protokolom o privremenom režimu uz južnu granicu tih dviju država iz 2002. godine, konačno ne prizna hrvatsku suverenost nad kopnenim područjem na koji se on odnosi. S druge strane neutemeljena su očekivanja da bi Bosna i Hercegovina ustupila Hrvatskoj mali dio svoje obale u području Neuma, kako bi Hrvatska stekla kontinuitet svoga kopnenog područja.

¹⁵ Cf., *Reports of International Arbitral Awards*, Vol.XIX, pp.121-154.

to naravno nije bilo smetnja da mu se prida puni pravni učinak. Tim su Sporazumom, međutim, razgraničeni prostori teritorijalnoga mora, te vanjskog i epikontinentuskog pojasa. Presuda je stoga naglasila da se to razgraničenje odnosi jedino na te prostore parničnih strana,¹⁶ dakle ne i na njihov gospodarski pojas ili ribolovne zone.

Veoma je važno naglasiti da čak kada se temeljem načela *uti possidetis* ne može u cjelosti ili djelimice utvrditi morska granica, mora se voditi računa o činjenici da su morski prostori (i zračni prostor) pripadak kopna koji se ne mogu samostalno otuđiti. Stoga ne može biti obale u čijem produžetku ne bi bilo odgovarajućega prostora teritorijalnog mora.¹⁷

A pitanje pripadnosti obala, kao i pitanje točke na kojoj kopnena granica između susjednih država izbija na obalu, opet se rješavaju primjenom toga načela. Naime, od duljine obale svake od država ovisi obujam njezinih morskih prostora, te time i crta razgraničenja. Stoga načelo *uti possidetis* i tu snažno utječe na delimitaciju morskih prostora u produžetku te obale, iako odnosne države ili neovisno međunarodno tijelo moraju naknadno obaviti samo morsko razgraničenje.

VII.

Ova je presuda napokon veoma značajna u njezinu dijelu koji se odnosi na pravila primjenljiva na razgraničenje morskih prostora koji su Sudu preostali na odlučivanje.

U tome je pogledu praksa Međunarodnoga suda od 1969. godine veoma lutala i bila je uzrokom brojnih konfuzija. Valja se ukratko osvrnuti na te nesporazume.

Prvih nekoliko presuda odnosilo se isključivo na razgraničenje epikontinentuskoga pojasa. U pitanju je bila primjenljivost članka 6. Konvencije o tome pojasu iz 1958. godine. Taj propis po svome je sadržaju veoma nalik onomu o razgraničenju teritorijalnoga mora.¹⁸ Prema tim propisima u nedostatku sporazuma između odnosnih obalnih država, ti morski prostori razgraničuju se crtom sredine ukoliko posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu. U propisima koji se odnose na razgraničenje teritorijalnoga mora u tome se kontekstu spominju historijski naslov i druge posebne okolnosti.

U prvoj takvoj parnici Nizozemska, S.R. Njemačka i Danska nisu povjerile Sudu

¹⁶ *Ibid.*, p.153, par.88.

¹⁷ Upravo je stoga bio pravno sasvim neutemeljen zahtjev Slovenije za cjelovitost Piranskoga zaljeva pod isključivo njezinom suverennošću i jurisdikcijom. Taj zahtjev ne bi potvrdilo niti jedno nepristrano međunarodno tijelo.

¹⁸ Sadržaj članka 12(1). Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz 1958. godine potvrđen je člankom 15. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. Kao ugovorni propis on se od 1958. godine do danas nije mijenjao.

zadaću da on sam povuče graničnu crtu u spornom epikontinentskom pojasu. Umjesto toga one su od Suda zatražile da presudi - “koja su načela i pravila međunarodnoga prava primjenljiva na razgraničenje između stranaka područja epikontinentskoga pojasa u Sjevernom moru koja pripadaju svakoj od njih...” (*Reports 1969*, p.7). Ostavile su sebi u zadatak da temeljem te presude naknadno same izvrše razgraničenje spornoga prostora. Sud je našao da članak 6. nije primjenljiv jer Njemačka nije ratificirala Konvenciju o epikontinentskom pojasu iz 1958. godine. Pri tome je izbjegao da pribjegne crti sredine i posebnim okolnostima (konkavnom obliku zajedničke obale) čak i kao polaznoj hipotezi.

Namjesto crte sredine Sud je iznašao - “najtemeljnije od svih pravniha pravila koja se odnose na epikontinentski pojas”. Radi se o načelu prema kojemu obalna država ima inherentno pravo na epikontinentski pojas koji čini prirodni produžetak njezina područja pod morem (*ibid.*, p.23, par. 19). Iako je taj zaključak točan, to temeljno pravno pravilo ne pruža nikakav pouzdan kriterij razgraničenja toga pojasa koji bi vodio nekom predvidljivom rezultatu.

Pozivajući se na pravičnost, Sud je proglasio “načelima i pravilima međunarodnoga prava” neke svoje druge zaključke u svrhu pravičnoga razgraničenja spornoga prostora i sažeo ih je u dispozitivu te svoje presude iz 1969. godine. Tako je nastao pojam tih “pravičnih načela”, iako se njihov sadržaj nije mogao potvrditi ni u prijašnjoj praksi država i njihovu “*opinio juris*”, ali ni u praksi samoga Suda. Stoga se tu nije radilo o nikakvim “načelima i pravilima” pozitivnoga međunarodnog prava.

Ali sve obalne države kojima crta sredine u razgraničenju njihovih morskih prostora nije odgovarala pozivala se nakon 1969. godine na te navode Suda kao na pravila običajnoga međunarodnog prava već na snazi. Ostale su države insistirale na sadržaju članka 6.

Na Trećoj konferenciji UN o pravu mora više nije bilo konsensusa za usvajanje nekoga jedinstvenog propisa za razgraničenje gospodarskoga i epikontinentskog pojasa. Kao kompromis usvojeni su članci 74. i 83. Konvencije iz 1982. koji ne spominju crtu sredine, ali ni neki drugi pouzdan kriterij razgraničenja. To su naprosto propisi bez sadržaja.¹⁹

Presuda iz 1985. u sporu o epikontinentskom pojasu između Libije i Malte pokušala je čak formulirati ono što je Sud tada smatrao pravičnim načelima. Evo toga navoda:

“...Da pravična načela imaju izraz u terminima prikladnima za općenitu primjenu, neposredno proizlazi iz više dobro poznatih primjera: načelo da

¹⁹ Kamerunski zahtjevi o graničnoj crti u ovoj parnici zasnivali su se na tome pristupu. Ali je i presuda iz 1969. godine zabranjivala zadiranje u ono što čini “prirodni produžetak” epikontinentskoga pojasa druge parnične strane, te time napose i u prostore trećih država.

nije u pitanju potpuno prekrajanje geografije niti ispravljanje nejednakosti koje je stvorila priroda; načelo s njime povezano o nezadiranju jedne strane u prirodni produžetak druge, koje je tek negativni izraz pozitivnoga pravila prema kojemu obalna država uživa suverena prava nad epikontinentskim pojasom izvan svoje obale u punom opsegu na koji ju ovlašćuje međunarodno pravo pod relevantnim okolnostima; načelo poštivanja svih relevantnih okolnosti; načelo da, premda su sve države u pravima jednake, i imaju pravo na jednak postupak, “pravičnost nužno ne uključuje jednakost”..., niti teži tome da učini jednakim ono što je priroda učinila nejednakim; te načelo da ne može biti u pitanju distributivna pravda.” *I.C.J. Reports 1985*, pp.39-40, par.46.

Tu se svakako radi o nekim kriterijima koje valja uvažavati pri razgraničenjima svih morskih prostora, pa time *mutatis mutandis* i teritorijalnoga mora. Ali ni oni ne upućuju na to kako neki morski prostor razgraničiti. I samim je sucima sve više postajalo jasno da tako formulirana “pravična načela” svaka strana može tumačiti kako joj odgovara, i da ona ne pružaju nikakvu pouzdanu osnovu bilo za sporazum između stranaka, a ni za sudske odluke.

*

Ali je u tome razvoju jurisprudencije bilo i pozitivnih pomaka o kojima Sud vodi računa sve do danas. Tako je Arbitražni tribunal u Odluci iz 1977. o epikontinentskom pojasu između Francuske i Britanije konstatirao da članak 6. Konvencije iz 1958. ne formulira pravilo jednake udaljenosti i posebne okolnosti kao dva odvojena propisa. Radi se “o jedinstvenom pravilu koje kombinira crtu sredine - posebne okolnosti” (pp.174-175, par.68). To jedinstveno pravilo znači da pitanje da li “posebne okolnosti... opravdavaju drukčije razgraničenje” čine dio pravila koje predviđa primjenu načela jednake udaljenosti. Stoga je obveza primjene načela jednake udaljenosti uvijek podložna uvjetu “ako posebne okolnosti ne opravdavaju drugu granicu” (p.175, par.70). Kasnije se isto zaključilo glede ugovornih propisa o razgraničenju teritorijalnoga mora.

I presuda Vijeća Međunarodnoga suda o morskoj granici u zaljevu Maine (Kanada/Sjedinjene Države) iz 1984. ustanovila je da “pravična načela” formulirana u prijašnjim presudama “sama po sebi nisu načela i pravila međunarodnoga prava” (p.292, par.89). Namjesto njih Vijeće je formuliralo pravilo prema kojemu: “razgraničenje se mora postići primjenom pravičnih kriterija i korištenjem praktičnih metoda, koji, s obzirom na geografsku konfiguraciju prostora i ostale relevantne okolnosti, osiguravaju pravičan rezultat.” (pp.299-300, par.112).

U svim morskim razgraničenjima važnu ulogu ima geometrija u službi pravnih pravila. U tim operacijama nikada se ne uzimaju u obzir cjelokupne obale obiju

parničnih strana. Tako je već presuda Međunarodnoga suda u sporu između Libije i Tunisa iz 1982. godine kao “relevantnu” obalu odredila samo manji dio obala obiju država važnih za to razgraničenje. “Relevantna obala” je ona gdje se frontalne projekcije od obalnoga pročelja (“fasade”) jedne države dodiruju ili se sudaraju s tim projekcijama druge države. Takve se projekcije određuju okomicama od “relevantne obale” u pravcu pučine, i one čine “područje morskoga razgraničenja”.²⁰ Ostale obale obiju strana, od kojih nema toga sukobljavanja, nisu relevantne za operaciju morskoga razgraničenja.

Ali takve frontalne projekcije obiju parničnih strana nikako ne smiju zadirati u frontalne projekcije od obalnih pročelja trećih država koje nisu strane u sporu. Na toj osnovi Sud je s razlogom odbio da razgraniči more između kamerunske obale i obale otoka Bioko jer on pripada Ekvatorijalnoj Gvineji.

Međutim, tamo gdje se projekcije od obalnih pročelja neke države ne sukobljavaju s obalnim pročeljem niti jedne druge države, toj se državi dodjeljuje puna širina i duljina morskoga prostora koji se razgraničuje. Tako je Arbitražni sud u Odluci iz 1992. godine Francuskoj bio dosudio punu širinu gospodarskoga i epikontinentuskog pojasa do 200 milja od obalnoga pročelja njezinih malih ribarskih otoka St.Pierre-et-Miquelon u uskom prostoru u kojemu se njima ne suprotstavlja nikakva kanadska obala (*International Legal Materials 1992*, p.1170, par.70).²¹

Već je presuda Međunarodnoga suda u parnici *Jan Mayen* između Danske i Norveške iz 1993. godine u tako određenom “prostoru razgraničenja” od relevantnih obala obiju strana, bila otpočela sam postupak razgraničenja povlačenjem privremene crte sredine. Potom je Sud pažljivo procjenjivao “relevantne okolnosti” na koje su mu ukazale obje strane koje bi moguće opravdavale korekciju te crte ili odstupanje od nje, kako bi se postigao pravičan rezultat.

Sasvim je isto učinio Arbitražni tribunal u presudi između Eritreje i Jemena iz 1999. godine. A Međunarodni je sud u presudi u sporu između Bahreina i Katara iz

²⁰ Zbog toga se nije smjelo dopustiti da se u Protokolu između Vlada Hrvatske i SRJ o privremenom režimu uz južnu granicu tih dviju država iz 2002. godine, morski prostor uz hrvatsku obalu unutar Boke Kotorske obilježi ravnom crtom između Konfina na samoj obali i spojnice između rta Oštro i rta Veslo. Pri tome je u tome nepotpunom dijelu teritorijalnoga mora Hrvatske čak uvedena posebna zajednička jurisdikcija obiju država. Taj Protokol djelo je nestručnjaka.

²¹ Po toj osnovi relevantna obala u sporu Hrvatske sa Slovenijom je samo ona između rta Savudrija i rta Ronek kod Pirana. Slovenija nema nikakvih prava na morske prostore sjeverozapadno i zapadno od rta Savudrija, kao što ni Hrvatska nema prava na prostore mora od rta Ronek. Proglašenje dijela hrvatskoga teritorijalnog mora s njegovim podzemljem u tim prostorima “otvorenim morem” u parafiranom nacrtu ugovora između Hrvatske i Slovenije o zajedničkoj državnoj granici iz srpnja 2001. suprotno je međunarodnom pravu. I sam zahtjev Slovenije da ima izlaz na otvoreno more, koji prelazi uvjete neškodljivoga prolaska svih brodova kroz hrvatsko teritorijalno more, po sebi je pravno neutemeljen i stoga protupravan.

2001. taj pristup i praksu označio “pravilima” glede razgraničenja kako teritorijalnoga mora, tako i epikontinentuskog i gospodarskog pojasa. Evo navoda iz te presude:

“230. Pri razgraničenju morskih prostora izvan zone od 12 milja, (Sud) će najprije povući privremenu crtu sredine i potom će razmotriti postoje li neke okolnosti s kojima bi tu crtu valjalo uskladiti.

231. Sud nadalje primjećuje da pravilo o crti sredine/posebnim okolnostima koje je napose primjenljivo pri razgraničenju teritorijalnoga mora, i pravilo o pravičnim načelima/relevantnim okolnostima kakvo se nakon 1958. razvilo u judikaturi i praksi država pri razgraničenju epikontinentuskoga i gospodarskog pojasa, uzajamno su u uskoj vezi.” (pars 230-231).

U obje se te parnice radilo o određivanju “jedinственe morske granice”. Ona je povučena neprekinutom crtom u teritorijalnom moru, te u njegovu produžetku u epikontinentuskom i gospodarskom pojasu (ili obrnutim redoslijedom). Pri tome razgraničenju Sud uopće nije utvrđivao točku na kojoj počinje ili završava teritorijalno more. Radi se, dakle, o primjeni istoga pravila u svim tim prostorima.

U te dvije parnice, a napose u onoj prvoj, presudama se između ostaloga utvrđivala pripadnost otoka, otočića i hridi u produžetku obale svake od strana. Od njih su se povlačile normalne ili ravne polazne crte. Od te odluke ovisilo je kuda će ići sama crta sredine jer su se parnične strane o tome oštro sukobljavale. Kada se radi o tim formacijama uz samu obalu, pretpostavlja se njihovo “prirodno jedinstvo” s obližnjom obalom, napose ukoliko su nenaseljene. Tek ako ima stvarnih dokaza da suprotna strana ima naslov nad nekim od tih otoka, taj će se naslov poštivati.²²

Posljednja presuda Međunarodnoga suda u parnici između Kameruna i Nigerije iz 2002. godine predstavlja potvrdu i nastavak te najnovije sudske i arbitražne prakse o morskim razgraničenjima. Kada je Sud zaključio da pravičnost nije metoda delimitacije nego jedino cilj kojega treba imati u vidu u njezinu obavljanju, time je ujedno odbacio svu svoju početnu praksu u razgraničenjima epikontinentuskoga pojasa glede “pravičnih načela” kao navodnih načela i pravila međunarodnoga prava koja isključuju privremenu crtu sredine, makar kao radnu hipotezu.

Sud je u svojoj posljednjoj presudi iz 2002. godine istim riječima potvrdio dvije “metode” razgraničenja teritorijalnoga mora, te epikontinentuskoga i gospodarskog pojasa, koje je godinu dana prije u prethodnoj presudi iz 2001. nazvao “pravilima.”

²² Po toj je osnovi Međunarodni sud ustanovio da otočić Hawar pripada Bahreinu, unatoč tomu što je smješten u samoj blizini katarske obale. Cf. *I.C.J. Reports 2001*, pars 145-147.

Ali je oba puta priznao da su ta pravila/metode u uskoj vezi. Ukazali smo, međutim, napose kada se radi o zacrtavanju “jedinstvene morske granice”, da među njima nema nikakve razlike.

Vrijedno je ovdje najprije dati komentar na izričaj pravila/metode “pravnična načela/relevantne okolnosti” glede razgraničenja epikontinentnog i gospodarskog pojasa. Izraz “pravična načela” po sebi je neprecizan. Naime, pravičnost se ne sastoji ni u kakvim unaprijed datim ili objektivnim načelima. Radi se o spontanom osjećaju suca ili pregovarača za pravedno i nepravedno kada procjenjuju neki konkretni slučaj. Pravičnost u sudačkom odlučivanju može biti *infra legem, praeter legem* ili *contra legem*, ali nema “pravičnih načela” koja bi bila u opreci s pravnim pravilima, ili koja bi ih mogla nadomjestiti u slučaju praznina u pravu.

Navod o “relevantnim okolnostima” nasuprot “posebnim okolnostima” (koja bi bila primjenljiva na razgraničenje teritorijalnoga mora), samo je igra riječi. Na toj je razlici bez razloga insistirala presuda *Jan Mayen*. Okolnosti su posebne u odnosu na privremeno povučenu crtu sredine, tj. u odnosu na primjenu načela jednake udaljenosti (ekvidistance). Kada te okolnosti nisu u isto vrijeme i “relevantne”, one nisu ni od kakve važnosti pri razgraničenju morskoga prostora u pitanju.

Ali je Sud te navode o “pravičnim načelima” i “relevantnim okolnostima” u svojim presudama iz 2001. i 2002. godine odmah ispunio sadržajem. Oba je puta precizirao da se to pravilo/metoda sastoji najprije u povlačenju crte sredine, a potom u ispitivanju postoje li faktori koji zahtijevaju njezinu prilagodbu ili odstupanje od nje kako bi se postigao “pravičan rezultat”.

Drugo je pitanje odnosa pravila/metode “crta sredine/posebne okolnosti” koje se u gornjem sadržaju primjenjuje na razgraničenje teritorijalnoga mora, te ugovornoga pravila o tome razgraničenju iz članka 12(1). Konvencije iz 1958. i članka 15. Konvencije iz 1982. godine. Ovaj posljednju glasi:

“Kad obale dviju država leže sučelice ili međusobno graniče, nijedna od tih dviju država nije ovlaštena, ako među njima nema suprotnog sporazuma, proširiti svoje teritorijalno more preko crte sredine, kojoj je svaka točka jednako udaljena od najbližih točaka polaznih crta od kojih se mjeri širina teritorijalnog mora svake od tih dviju država. Ova se odredba, međutim, ne primjenjuje u slučaju gdje je zbog historijskog naslova ili drugih posebnih okolnosti potrebno razgraničiti teritorijalno more dviju država na drugačiji način.”

I tu se u biti radi o istom pravilu. Naime, ukoliko su dvije države sklopile punovažan sporazum, njegove će se odredbe primijeniti na razgraničenje teritorijalnoga mora. U nedostatku sporazuma, sudbeno će tijelo priznati historijski naslov tek ako ga je neka

država zaista u stanju dokazati.²³ U takvom je slučaju taj historijski naslov posebna okolnost koju će sudbeno tijelo svakako uvažiti, napose ukoliko se radi o pripadnosti obale ili otoka od kojih ovisi “područje morskoga razgraničenja” ili položaj crte sredine.²⁴

Država koja nije zadovoljna crtom sredine može se pozivati na “posebne okolnosti” po svome izboru kako bi opravdala neku drugu morsku granicu. Dosadašnje presude iznose obilje navoda parničnih strana s tim ciljem, osporavanja ili uvažavanja tih navoda od suprotne strane, te stavova sudbenih tijela o njihovoj opravdanosti.²⁵

U nekolicini presuda iz najnovijega vremena postavljalo se pitanje samoga povlačenja privremene crte sredine s obzirom na pripadnost svakoj od parničnih strana otoka, otočića, hridi i uzvišica suhih za niske vode u produžetku obala od kojih su se povlačile polazne crte. Ali nije bilo slučajeva da su posebne okolnosti značajnije utjecale na pomjeranje crte sredine kakva je bila utvrđena u presudi.

*

Valja na koncu zaključiti da je ova presuda Međunarodnoga suda iz 2002. godine veoma značajna i u njezinu dijelu koji se odnosi na morska razgraničenja. Ona je potvrdila tendencije u nastanku skupa pouzdanih pravila i kriterija pri razgraničenju svih morskih prostora. Razumna i objektivna primjena svih pravila i kriterija na koje smo ovdje samo ukazali dovodi u morskim razgraničenjima do prilično predvidljivih

²³ Kao primjer neadekvatnoga pozivanja na historijski naslov jest prijašnji zahtjev Slovenije nad svim vodama Piranskoga zaljeva. To iz više razloga. Najprije, nemoguće je steći historijski naslov nad zračnim prostorom ili prostorima mora koji su akcesoriji kopna odnosno obale, a da se ne postavi zahtjev za odgovarajućim kopnenim područjima. A takav bi zahtjev, da je postavljen, iz brojnih razloga bio *contra lege*. Kao što je poznato, u prostorno sićušnom Piranskom zaljevu dio obale uz jedan od njegovih ulaza pripada Hrvatskoj. Kada i ne bi bilo bitnih ograničenja na koja smo ukazali, nikakva slovenska historijska prava nisu mogla nastati prije nego što su Slovenija i Hrvatska postale punopravni subjekti međunarodnoga prava, dakle nikako ne prije 8. listopada 1991. godine. A nakon stjecanja njihove neovisnosti konsolidacija slovenskoga historijskog naslova nije mogla nikad otpočeti jer Hrvatska uporno odbija da ga prizna. U suprotnom slučaju, kada ne bi bilo ni jedne od gornjih pravnih zapreka, trebalo bi proći pedesetak godina ili više miroljubivoga vršenja slovenske suverenosti uz podrazumijevani pristanak (*acquiescence*) Hrvatske.

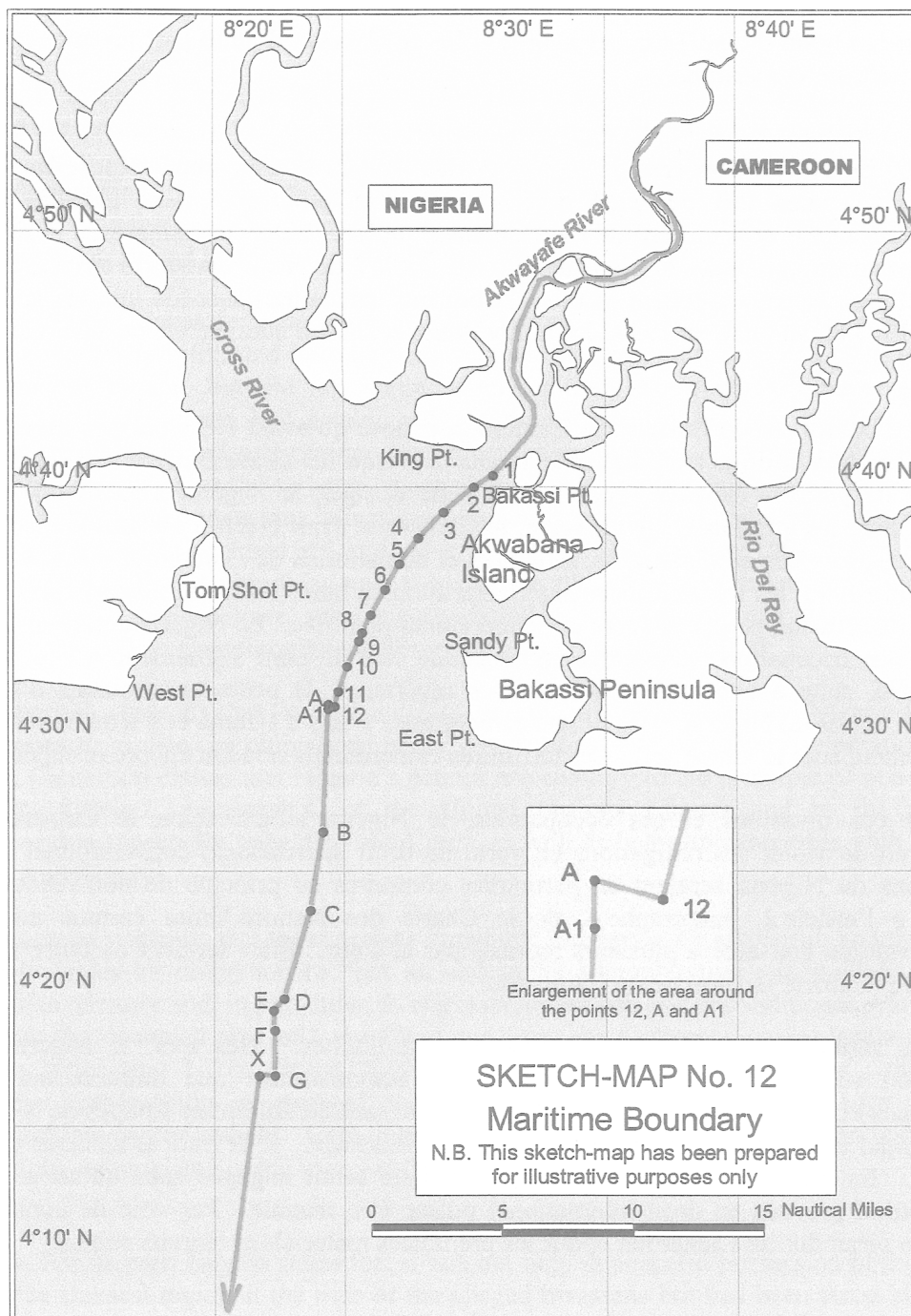
²⁴ Ipak pravilo “crta sredine/posebne okolnosti” ima tu pogodnost što sprječava gramatičko tumačenje samo prve ili samo druge rečenice iz citiranoga članka 15. izvučenih iz konteksta. Naime, na tumačenje međunarodnih ugovora primjenjuju se pravila potvrđena člancima 31. do 33. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine. Stoga, pri tumačenju članka 15. Konvencije iz 1982, ne samo da se sam taj propis mora uzeti u njegovoj cjelini, nego se mora voditi računa i o svim drugim propisima iz te Konvencije o morskim granicama i o morskim razgraničenjima, kao i iz onih iz 1958. godine. A tumačenje u kontekstu svih tih propisa potvrđuje pravilo “crta sredine/posebne okolnosti”.

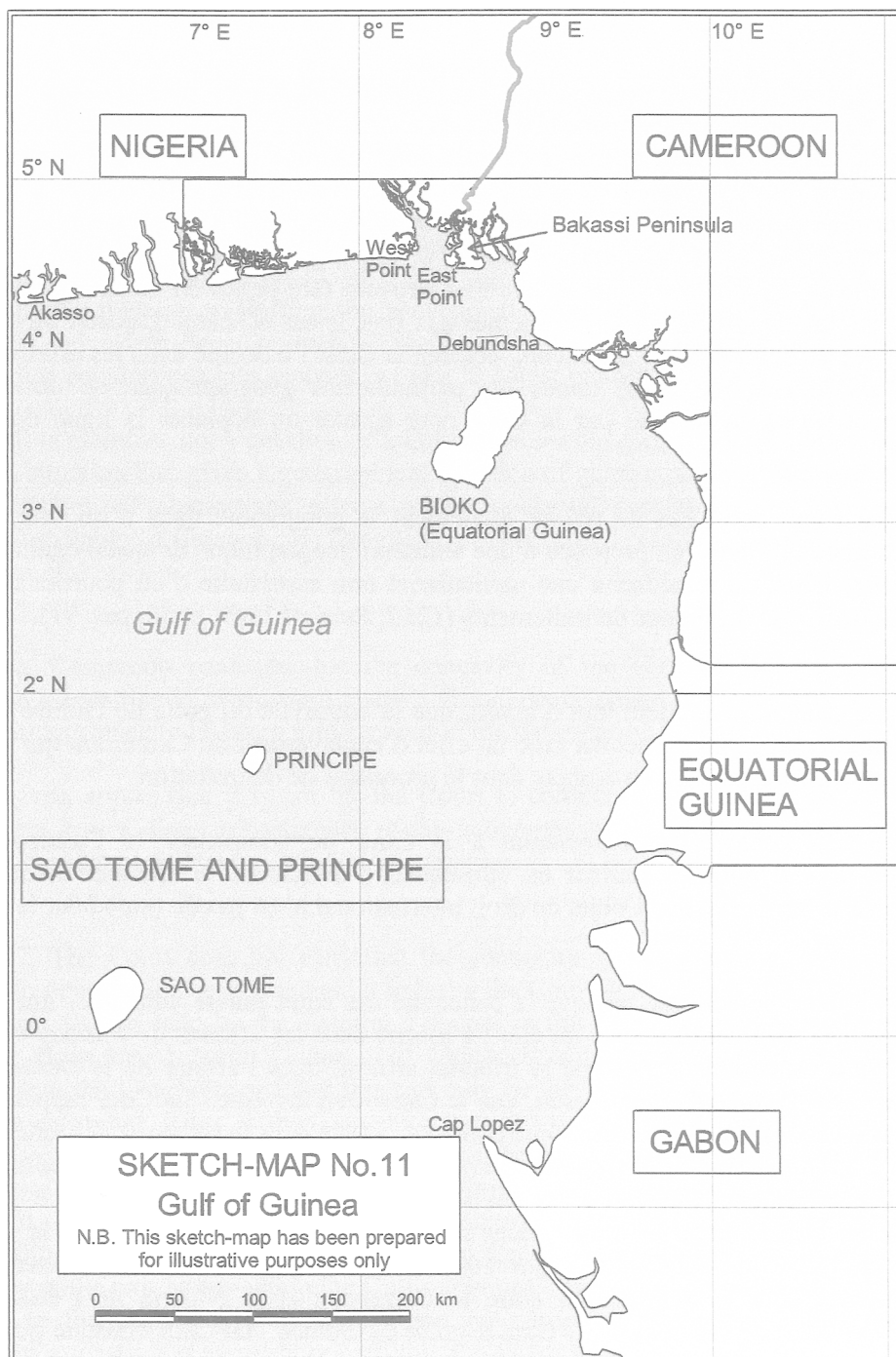
²⁵ U našoj knjizi - *Međunarodno pravo mora u miru i u oružanim sukobima*, Rijeka 2002, te smo navode izlagali u prikazima pojedinačnih presuda, te na sumaran način u njezinu zaključku. Vidi str.312-410, te str.417-426.

V. Đ. Degan, *Uti possidetis* i crta sredine u kopnenim i morskim razgraničenjima - presuda Međunarodnoga suda u Haagu Kamerun/Nigerija iz 2002., PPP god. 42 (2003) 157, 1-33

rezultata.²⁶ To bi moglo pomoći državama da u neposrednim pregovorima odustaju od pravno neutemeljenih i neumjerenih zahtjeva, te da same postignu sporazum o razgraničenju ne iznoseći ga na međunarodno sudsko ili arbitražno rješavanje.

²⁶ Onome tko tek ulazi u tu složenu materiju međunarodnoga prava može se preporučiti da najprije savjesno prouči čitav tekst te presude, i da potom čita navode iz drugih presuda na koje ona upućuje. U tim je navodima sažeto sve ono što Međunarodni sud danas smatra relevantnim u oblasti morskih razgraničenja. Sažeci tih presuda koje objavljuje Međunarodni sud u svome Godišnjaku olakšavaju njihovo razumijevanje, ali oni ne navode presedane na koje one upućuju. Stoga su i dio naše gore navedene knjige koji se odnosi na razgraničenja morskih prostora, kao i ova rasprava, tek koristan uvod u proučavanje sudske prakse u njezinoj cjelini.

Summary:

UTI POSSIDETIS AND EQUIDISTANCE IN LAND AND MARITIME DELIMITATIONS

-Judgment of the International Court of Justice of 2002 -

Uti possidetis is a general principle which is applicable on delimitation of frontiers between States in case that after their acquisition of independence they were unable to conclude new treaties in this subject-matter. In the present case Nigeria tried partly to challenge this general principle invoking its acts of sovereignty and oil concessions it granted in some of the disputed areas. There was inter alia the question of primacy of effectivities over the treaties from colonial period. The Court dismissed all claims of this type.

Nigeria furthermore claimed that two agreements reached by disputing parties on partial delimitation of their maritime areas after their independence (Yaounde II and Maroua declarations) were not in force. The Court dismissed this allegation too on the basis of rules of customary law as embodied in the 1949 Vienna Convention on the Law of Treaties.

In respect of the still unlimited areas of the exclusive economic zone and the continental shelf of the parties, it was Cameroon which attempted to obtain from the Court the delimitation line which encroaches the seaward projection from the Bioko island. This island situated in the Gulf of Guinea belongs to the Equatorial Guinea which was not a party to this dispute. The Court discarded this claim by defining the short relevant coast-line of the disputing parties to which do not encroach the seaward projections of any third States.

This Judgment further confirmed the method (or rule) of the equitable principles/ relevant circumstances which is according to the Court very similar to the equidistance/ special circumstances method applicable in delimitation of the territorial sea. It involves first the drawing an equidistance line, then considering whether there are factors calling for adjustment or shifting of that line in order to achieve an "equitable result".

Confirming this method the Court finally abandoned its previous doctrine on the so-called "equitable principles" as alleged principles and rules of international law, which formerly repudiated any use of equidistance line. That doctrine was first formulated in its 1969 Judgment on the North Sea Continental Shelf cases.

V. Đ. Degan, *Uti possidetis* i crta sredine u kopnenim i morskim razgraničenjima - presuda Međunarodnoga suda u Haagu Kamerun/Nigerija iz 2002., PPP god. 42 (2003) 157, 1-33

This last Judgment of the International Court of Justice has strengthened the tendency in creation of a body of reliable principles and criteria for delimitation of all respective maritime areas between States. Their reasonable and unbiased application can lead to predictable results.

Key words: effectivités and legal title, criteria in maritime delimitations, delimitations of the land, lakes and sea, treaty ratification, uti possidetis.